

vagy laffeldi, még a magyarok részvétele sem kerül említésre. A németalföldi hadszíntér parancsnokaként tevékenykedő Batthyány neve csak az ezt követő ötödik részben, amely az 1747 októbere és 1748 októbere közti időszakot tárgyalja, kerül elő. Röviden, az 1748-as erőviszonyokkal kapcsolatosan említi a nevét, miközben már a fegyverszünet áll a tárgyalás közép-pontjában. A szerző ezután még az általános békekötésről szól és összegezi a nyolc éven át vívott európai háború mérlegét.

Összességében a tárgyalts művel kapcsolatosan a magyar recenzensnek is meg kell állapítania, hogy korrekt, az amerikai felfogást tükröző, az ottani mentalitásnak megfelelő tárgyalási móddal előadott, világos és jól érthető eseménytörténetet

olvasott. A nagyhatalmakkal kapcsolatosan az adott időszak minden jelentős európai kérdésével a megfelelő mélységben foglalkozik, és szerény terjedelemben a kevésbé fontosnak tűnő államokra vonatkozóan is kitér. Magát a háborút diplomáciai, politikai és katonai vonatkozásaiiban egészében feldolgozza, a legfontosabb eseményekről megfelelő terjedelemben szól. Ezáltal a távoli térséget és múltat a mai úvilágbeli olvasókkal egyértelműen meg tudja érteni. A legutolsó mondatát pedig a magyar recenzens csak nyomatékosan megismételheti, hogy továbbadja itt az Óvilágban is: Da pacem, Domine, in diebus nostris.

Zachar József

BAGU BALÁZS-SZAKÁLL MIHÁLY

A SZABADSÁGHARC NEMZETŐREI

Vidékünk nemzetörségének történetéből (1848–1849)

Kárpátaljai Magyar Könyvek, 42.

(Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1994. 168 o.)

Az 1848–49-es történetírás múlt század végi természetében tallózva szinte áttekinthetetlen mennyiségű munkával találja szembe magát a kutató. E munkák többsége azonban inkább a nemzeti mitológia vagy a hagiográfia termékeinek tekinthető, s csak kevés közöttük az olyan mű, amely a modern történeti kutatás követelményeinek is megfelel. E historiográfia leghasznosabb darabjai azok a helytörténeti monográfiák, amelyek egy-egy megye vagy város 1848–49-es történetét mutatják be. Komárom történetének bűvarai még évtizedekig fogják használni Szinnyi József munkáját, a Békés megye 1848–49-es múltja iránt érdeklődők sem nélkülözhetik Oláh Gyula monográfiáját. Az 1918 után elcsatolt területek levéltári anyagból pedig ma is alig ismerünk többet, mit ami pl. Szilágyi Farkas Alsó-Fehér vármegyéről, Nagy Sándor Háromszékről, vagy Lehoczky Tivadar Bereg megyéről és a munkácsi várról írott munkájában olvasható.

Az utóállamok hivatalos történetírása – érthető módon – nem nagyon favorizálta az ilyen jellegű helytörténeti kutatásokat, s csak az erdélyi magyar tudományosság a többenél erősebb szakmai és intézményi háttérrel magyarázható, hogy a Székelyföld 1848–49-es történetéről, különösen az események társadalomtörténeti háttéréről több és pontosabb információval rendelke-

zünk, mint ami csupán a hazai levéltári anyag ismeretében lehetséges lenne. De mind a jugoszláviai, mind a csehszlovákiai, mind a kárpátaljai magyar történetírást komolyan korlátozták hasonló kutatásaiban. 1848–49 ugyanis nemcsak a magyar, hanem a román, szlovák, szerb nemzeti identitás kialakulásának is meghatározó jelentőségű fejezete, s az államhatalmakhoz kapcsolódó nemzeti történetírások ritkán hallják szívesen a kisebbségi történetírás véleményét – főleg akkor, ha az szinte teljesen eltér az övékétől.

Bagu Baláznak és Szakáll Mihálynak a kárpátaljai, tehát Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros megyei nemzetörség és honvédség történetéről írott munkája ezért is reményt keltő. A Szerzők egyrészt az Ung, Bereg és Ugocsa megyei levéltárak főispáni fondjait, a „Bereg”, „Ugocsa” című lapok évfolyamait, illetve a magyarországi történetírás vonatkozó monográfiáit használták fel. A bevezető, „Nagy idők tanúi” című fejezet egyben felhívás is a kötet kárpátaljai olvasóihoz: „Nagy az adóságunk elődeinkkel szemben. Az a célunk, hogy az itt élő magyarság összefogásával megmentsük jövőnk számára a még föllelhető honvédsírokat.”

„A nemzetörség szervezése vidékünkön” című fejezet 1848 márciusától novemberéig ismerteti a megyék nemzetörségének történetét. A szöveg

tárgyalja a nemzetőrség felállítását, fegyverzetét, tisztikarának változásait. Több, az összeírt nemzetőrök számát településenként közlő kimutatás ad képet a helyi nemzetőrség létszámáról. A Szerzők lényegében megerősítik Urbán Aladár 1973-as monográfiájának adatait a nemzetőrség fegyverzetének és felszerelésének hiányosságairól, a volt cs. kir. sorozredi tiszteknek a kiképzésben játszott szerepéről. E megyék nemzetőségét – ellentétben a dunántúli vagy alföldi megyékével – nem vezényelték a Délvidékre vagy a Dráva-vonalra 1848 nyarán; első katonai alkalmazásukra csak 1848 őszén került sor.

Két apró kiigazítás: A bagnetos puska valószínűleg szuronyos (bajnét vagy panganét) puska volt. (28. o.) Az ugocsai önkéntes mozgó nemzetőrök nem négy pengő, hanem négy pengő krajcár fizetést kaptak naponta. (34. o.)

A Szerzők nem csupán a tájegység rendes, hanem önkéntes mozgó nemzetőségének történetét is feldolgozták. Ugocsa, Bereg és Ung megye egy-egy 150-220 fő közötti önkéntes századot állított ki. Az ugocsai önkéntesek további alkalmazásáról a Szerzők azt írják, hogy Máriássy János rendelte őket az aradi táborba. A beregiek 1848 decemberétől Perczel tábornok Mura menti hadtesténél, a 48. (szabolcsi) zászlóalj oldalán harcoltak, majd a második 52. zászlóalj egyik századaként fejezték be pályafutásukat. A Szerző az alakulat történetét Kedves Gyulának a Hadtörténelmi Közlemények hasábjain megjelent tanulmányai alapján ismerteti. Az ungi önkéntesek Buttler Sándor parancsnoksága alatt indultak a táborba. További hadi ténykedésüket a Szerzők nem részletezik, holott az önkéntesek egy része az 54. honvédszászlóalj soraiban harcolta végig a szabadságharcot.

A Szerzők a továbbiakban ismertetik a munkácsi várban raboskodó államfogylok közöttük Auffmanberg (később Ormai) Norbert, a honvéd vadászrezdek szervezője, az első aradi vértanú – kiszabadításának, illetve a 6. (Württemberg) huszárezred Lenkey János vezette százada hazatérésének történetét. Zavaró viszont, hogy szerintük a 10. (Vilmos) huszárezred két százada is már ekkor önkényesen hazaindult volna. (45. o.) Hiszen az ezred négy százada júniusban „menetrend szerint”, az osztrák és a magyar hadügyminisztérium megállapodása ér-

telmében tért haza; a maradék négy század pedig csak 1848 október-novemberében szökött meg Galíciából.

A második fejezet „A nemzetőrök rövid életrajza” címet viseli, s 111 kárpátaljai nemzetőr és honvéd, köztük 18 közhonvéd, 3 őrmester, 8 hadnagy, 10 főhadnagy, 43 százados, 10 őrmagy, 2 ezredes, rajtuk kívül katonaoorvosok, hadlelkészek, hadbírók adatait tartalmazza. Egy részüknél csak a születési és a halálozási adatok ismeretek, másoknál – általában Bona Gábor kötetei alapján – teljes pályaképet kapunk. Pazar József őrmester életrajzánál a munkácsi várőrség egyik tagjának visszaemlékezését olvashatjuk alakulata zászlószalagjának megmentéséről. Bár az alakulat megnevezésében (52. honvédszászlóalj) kétkedünk, hiszen az első 52. honvédszászlóalj az I., a második a II. hadtestben szolgált; az előbbi Világosnál, az utóbbi Komáromban kapitulált.

A kötet függelékében a Szerzők a nemrég elhunyt kárpátaljai történésznek, Váradi Sternberg Jánosnak a „A cári hadsereg beavatkozásának oroszországi visszhangja” című tanulmányát közölték. Váradi-Sternberg János levéltári és könyvészeti kutatások alapján dolgozta fel a kérdéskört. Megállapításából kiderült, hogy az orosz hadsereg ugyan nem lelkesedett különösebben a hadjáratért, de a résztvevő erők arányaihoz képest viszonylag kevés volt a szökés vagy az átállítás. Az értelmiségen belül a nyugatosok általában elleneztek az intervenciót, a szlavofilek viszont – függetlenül attól, hogy a hatalomhoz közel, vagy attól távol álltak – üdvözölték I. Miklós beavatkozását.

Ezt követi a Kárpátalja jelentősebb 1848-49-es emlékhelyeinek felsorolása. A kötet egy forrás, a beregszászi nemzetőrség 1848. április 4-5-i fennmaradt jegyzőkönyvének közzélése zárja.

Bagu Balázs és Szakáll Mihály kötete az 1848-as tárgyú magyar helytörténeti irodalom jelentős nyeresége. A Szerzők a kisebbségi magyar történetírás legjobb hagyományaihoz híven mutatták be szűkebb pátriájuk múltját, s közben tucamyi, a hazai kutatás számára is hasznos adatot hoztak napvilágra. Csak abban reménykedhetünk, hogy vállalkozásukat mielőbb követi a kárpátaljai honvédalakulatok történetét bemutató kötet is.

Hermann Róbert